

ВИДИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

TYPES OF MILITARY SERVICE UNDER UKRAINE'S LEGISLATION

Іщенко С.О.,

*аспірант кафедри адміністративного, господарського права
і фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

У статті розглянуто види військової служби за законодавством України. Встановлено, що відповідно до чинного законодавства існує військова служба за контрактом і військова служба за призовом, військова служба на постійній основі та військова служба у резерві. Розкрито особливості кожної з них. Зроблено висновок про необхідність вжиття заходів у напрямі фінансового забезпечення військовослужбовців за контрактом з метою популяризації такого виду військової служби.

Ключові слова: військова служба, військова служба за контрактом, строкова військова служба, військова служба за призовом.

В статье рассмотрены виды военной службы согласно законодательству Украины. Установлено, что в соответствии с действующим законодательством существует военная служба по контракту и военная служба по призыву, военная служба на постоянной основе и военная служба в резерве. Раскрыты особенности каждой из них. Сделан вывод о необходимости принятия мер в направлении финансового обеспечения военнослужащих по контракту с целью популяризации данного вида военной службы.

Ключевые слова: военная служба, военная служба по контракту, срочная военная служба, военная служба по призыву.

The article deals with the types of military service under the legislation of Ukraine. It was established that according to the current legislation there is a military service under the contract and military service for the prize, military service on a regular basis and military service in reserve. The features of each of them are revealed. The conclusion is made on the necessity of taking measures in the direction of financial provision of contracted servicemen in order to popularize this type of military service.

Key words: military service, military service under contract, term military service, military service on call.

Постановка проблеми. Події останніх років в Україні привернули увагу до питання комплектування Збройних Сил України (далі – ЗСУ) особами, здатними за станом здоров'я, своїми психологічними та професійними якостями захищати інтереси держави від протиправних посягань. Зважаючи на це, дослідження видів військової служби за законодавством України є особливо актуальним.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Окремі аспекти питання військової служби у своїх працях розглядали багато науковців, зокрема П.П. Богущкий, І.Ф. Корж, В.В. Сокурченко, В.О. Шамрай, В.О. Макухіна, В.О. Паламарчук, В.М. Александров, С.І. Григоренко, М.В. Кушнір, О.І. Остапенко, однак, зважаючи на фрагментарний характер досліджень, доцільно приділити увагу зазначеному питанню ще раз.

Відповідно **метою статті** є дослідження особливостей видів військової служби за чинним законодавством України.

Викладення основного матеріалу. Розкриваючи сутність поняття «військова служба», звернемо увагу на підхід законодавця до його розуміння. Так, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 18 липня 1992 р. військова служба визначена як державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [1]. Подібним, але водночас дещо відмінним є визначення поняття «військова служба у ЗСУ та інших військових формуваннях, створених відповідно до законів України» як державної служби особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком осіб (за винятком випадків, визначених законом), пов'язаній із захистом України [2].

Слід погодитися з І.Ф. Корж, що військова служба через своє специфічне призначення, принципи функціонування, характер вимог до кандидатів для вступу на військову службу, правове регулювання військово-службових відносин, встановлені для військовослужбовців повноваження й обов'язки, відповідальність, визначення обмежень і заборон має певні відмінності порівняно з іншими видами державної служби. Її відмінність полягає також в об'єкті управлінських відносин. Ним є соціальні

відносини, що складаються, змінюються та припиняються в період проходження військової служби і спрямовані на забезпечення національної безпеки [3, с. 9–10].

На думку М.В. Кушніра, військова служба є публічною діяльністю, яка супроводжується виданням актів військово-адміністративного застосування і є результатом складної взаємодії в системі механізму державного адміністрування. Науковець наголошує на тому, що військова служба включає певний алгоритм функціональної системи матеріальних процедур і юридичних механізмів під цілеспрямованим керівним впливом військово-службового адміністрування, починаючи зі вступу на військову службу, прийняття військової присяги та завершуючи звільненням, припиненням військової служби [4, с. 137].

Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 18 липня 1992 р. виділено такі види військової служби, як: 1) строкова військова служба; 2) військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; 3) військова служба за контрактом осіб рядового складу; 4) військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу; 5) військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі – вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів); 6) військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; 7) військова служба за призовом осіб офіцерського складу [1]. Але зазначений список окремі науковці, наприклад, О.І. Остапенко, доповнюють кадровою військовою службою офіцерського складу, зарахованого до ЗСУ та інших військових формувань до введення військової служби за контрактом [5, с. 86].

Слушною є позиція Ю.А. Калагіна, котрий вказує, що ЗСУ комплектуються за змішаним принципом: на підставі загального військового обов'язку шляхом призову громадян на строкову військову службу строком до 12 місяців або до 18 місяців і прийняттям громадян на військову службу в добровільному порядку шляхом укладення з ними контракту на строк від 3 до 5 років. Така система дозволяє укомплектувати війська рядовим, сержантським і

старшинським складом у межах, які забезпечують підтримання їх бойової готовності та підготовку мобілізаційних ресурсів. Хоча й існують певні проблеми щодо якості як призовних ресурсів, так і контингентів, із яких можливо відбирати кандидатів для їх подальшого прийняття на військову службу за контрактом [6, с. 257].

Положенням про проходження військової служби громадянами військової служби у ЗСУ, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008, також визначено, що громадяни проходять військову службу в добровільному порядку або за призовом [7]. Виходячи зі змісту положень законодавчого акта – Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також підзаконного акта – Положення про проходження військової служби громадянами у ЗСУ, ми можемо зробити висновок, що до добровільної військової служби належать: 1) військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів; 2) військова служба за контрактом: а) осіб рядового складу; б) сержантського і старшинського складу; в) офіцерського складу. У свою чергу, до військової служби за призовом можна віднести: а) строкову військову службу; б) військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період; в) військову службу за призовом осіб офіцерського складу.

Офіційні дані свідчать про те, що у 2017 р. на військову службу за контрактом було прийнято понад 34 тис. сержантів і солдатів, понад 2,4 тис. офіцерів, більше того, проведено призов на військову службу 1,5 тис. офіцерів запасу, на строкову службу – 17,5 тис. осіб, зараховано до оперативного резерву близько 140 тис. резервістів для забезпечення можливості доукомплектування військ (сил) у найкоротший час у разі відкритої агресії противника [8].

Щодо контрактної військової служби, то відповідно до положень чинного Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» на таку військову службу приймаються особи, котрі відповідають переліку критеріїв. Насамперед такі особи мають бути громадянами призовного віку, які мають вищу, професійно-технічну, повну або базову загальну середню освіту і не проходили раніше строкової військової служби. Крім цих категорій осіб, контракт може укладатися також із військовозобов'язаними, у т. ч. жінками, котрі здобули відповідну освіту або пройшли спеціальну підготовку та не мають військових звань офіцерського складу; військовослужбовцями, які проходять строкову військову службу або військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період [1].

Після укладення контракту про проходження військової служби виникають військово-службові відносини, що є видом адміністративних, характеризуються нерівністю сторін, тобто подальше правове регулювання здійснюється на підставі методу влади і підпорядкування, оскільки сторонами контракту про проходження професійної військової служби у ЗСУ є громадянин України та Міністерство оборони України, яке виступає від імені держави [7].

Відповідно до ст. 18 Положення про проходження громадянами України військової служби у ЗСУ існує два види контрактів – перший і новий. Передбачено, що перший контракт укладається виключно з громадянином, який раніше не проходив професійну військову службу у ЗСУ. Перший контракт про проходження військової служби укладається на строк не менше 5 років. У свою чергу, сторонами нового контракту є держава в особі уповноважених нею органів і громадянин, котрий раніше проходив військову службу в Україні, проходить військову службу, або ж військовослужбовець, якого у порядку, визначеному законом, відраджено з інших військових формувань до ЗСУ з виключенням зі списків особового складу цих формувань чи військова служба якого була припинена. Слід зазначити, що встановлено також певні обмеження щодо укладення нового контракту, зокрема він має бути підпи-

саний обома сторонами не пізніше ніж за два місяці до закінчення строку чинного контракту, але набирає чинності лише після закінчення дії попереднього [9, с. 129].

Контракт про проходження військової служби укладається лише після проведення відповідних заходів із відбору громадян на військову службу за контрактом, а саме: попереднього вивчення особистих якостей громадян до прийняття на військову службу за контрактом; медичного обстеження та професійно-психологічного відбору осіб, які мають намір проходити військову службу за контрактом; спеціальної перевірки відомостей кандидатів у випадках, визначених законодавством, та оформлення їх особових справ і направлення кандидатів до військових частин для подальшого прийняття на військову службу за контрактом [10].

Безсумнівно, військова служба за контрактом має ряд переваг, однак, як зазначає С.М. Чімишенко, актуальним для такого виду військової служби залишається існування кризових явищ у системі грошового забезпечення військовослужбовців, що стримує перехід до комплектування ЗСУ виключно військовослужбовцями за контрактом і знижує ефективність видатків на утримання особового складу [11].

Говорячи про військову службу за призовом, доцільно звернути увагу на конституційний обов'язок громадян України, закріплений у ст. 65 Конституції України, щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також шанування її державних символів [12].

Специфічним видом військової служби є служба за призовом на особливий період, який Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. є періодом функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, ЗСУ, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [13].

На законодавчому рівні передбачено, що в особливий період на військову службу в обов'язковому порядку зараховуються особи, звільнені з військової служби, які за професійно-психологічними характеристиками і станом здоров'я придатні до служби у військовому резерві та відповідають встановленим вимогам проходження служби у військовому резерві [14].

У разі закінчення особливого періоду або оголошення демобілізації зазначені військовослужбовці за бажанням продовжують військову службу за новим контрактом.

Крім військової служби за контрактом і призовом, виділяємо також військову службу на постійній основі та в резерві. Таку пропозицію обґрунтовуємо тим, що особи, котрі тимчасово перебувають у резерві, все одно зобов'язані відвідувати військові збори, проходити спеціальну підготовку тощо. Водночас цим двом видам військової служби притаманні деякі відмінності. Так, військова служба на постійній основі передбачає припинення військовослужбовцем трудової діяльності, але за ним зберігається його місце роботи, тоді як у разі військової служби в резерві особи, які її проходять, не припиняють свою трудову діяльність.

Відповідно до інформації на офіційному веб-сайті Міністерства оборони України в останні два роки в ЗСУ впроваджено систему щорічної підготовки резервістів у складі бойових бригад, за якою вже підготовлено понад 30 тис. резервістів. Особливістю навчальних зборів резервістів

є те, що вони проводяться в складі бойових бригад лише під час активних практичних дій у ході їх бойового зладження, із залученням на доукомплектування кожної бригади 500 – 1 000 резервістів [15]. Також зазначимо, що військова служба у резерві не виключає можливості особи перейти на військову службу за контрактом. Більше того, саме таким особам надається перевага в укладенні контрактів на військову службу.

Висновки. Аналіз положень чинного національного законодавства та доктринальних джерел свідчить про іс-

нування таких видів військової служби, як добровільна військова служба та військова служба за призовом, військова служба на постійній основі та військова служба у резерві. Кожному із зазначених видів притаманна своя специфіка. Незважаючи на запровадження в Україні військової служби за контрактом, вона все ще не є популярною через кризові явища у грошовому забезпеченні військовослужбовців. У зв'язку з цим вважаємо, що сьогодні першочерговим завданням є повноцінне фінансове забезпечення військовослужбовців за контрактом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 18 липня 1992 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.
2. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.
3. Корж І.Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2004. 20 с.
4. Кушнір М.В. Теоретико-правові засади адміністрування проходження військової служби у Збройних Силах України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 133–140.
5. Остапенко О.І. Про терміни та їх вплив на розуміння військових адміністративних правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 84–91.
6. Калагін Ю.А. Військова служба за контрактом (соціальний вимір) : монографія / за наук. ред. Е.А. Афоніна. Харків : ХУПС. 2008. 278 с.
7. Про затвердження Положення про проходження військової служби громадянами військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>.
8. Біла книга 2017. Збройні сили України. Київ, 2018. URL: <http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2017.pdf>.
9. Пашинський В.Й., Ліхтін В.Ф. Правові аспекти контракту про проходження військової служби. *Юридична наука*. 2013. Вип. 5. С. 125–131.
10. Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 10 квітня 2009 р. № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09#n13>.
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 116.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби : Закон України від 07 січня 2017 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 4. Ст. 39.
14. Щодо служби у військовому резерві. URL: <http://www.mil.gov.ua/rezervist/>.